

Daniel Setcki

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń

daniel.setcki@gmail.com

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2015 r., III CZP 31/15

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2017.022>

1. Roszczenie wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o wypłatę dywidendy nie jest roszczeniem o świadczenie okresowe.
2. W okresie likwidacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, do czasu spłaty jej zobowiązań, nie jest dopuszczalne dokonywanie wypłat dywidendy, także wtedy, gdy uchwała o podziale zysku została podjęta przed otwarciem likwidacji (art. 275 § 2 k.s.h.)

Przedmiotem uchwały Sądu Najwyższego była odpowiedź na dwa pytania prawne. Pierwsze z nich odnosiło się do tego, czy roszczenie o wypłatę dywidendy jest świadczeniem okresowym, drugie dotyczyło możliwości wypłaty wspólnikom dywidendy już po otwarciu likwidacji.

Niniejsze uwagi odnoszą się tylko do pierwszego pytania prawnego. W istocie nie dotyczy ono wyłącznie problemu charakteru prawnego roszczenia o wypłatę dywidendy, ale decyduje o terminie jego przedawnienia. To właśnie ten ostatni aspekt jest szczególnie

warty uwagi, gdyż ma doniosłe konsekwencje dla praktyki życia gospodarczego. Dostrzegając wagę problemu, Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały nie ograniczył się wyłącznie do odpowiedzi na pytanie prawne, ale obszernie odniósł się także do związku roszczenia o wypłatę dywidendy z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Sąd Najwyższy przesądził o jednorazowym charakterze prawnym roszczenia o wypłatę dywidendy oraz opowiedział się za brakiem jego związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. W konsekwencji zatem roszczenie o wypłatę dywidendy przedawnia się w ogólnym terminie 10-letnim. Celem niniejszej glosy jest ocena stanowiska Sądu Najwyższego, które pomimo uporządkowania kwestii przedawnienia roszczenia o wypłatę dywidendy poprzez jego ujednoczenie, może budzić wątpliwości i częściowo podważać płynące z niego wnioski.

Uchwała Sądu Najwyższego zapadła na tle następującego stanu faktycznego. Jeden ze wspólników spółki z o.o. domagał się wypłaty na jego rzecz dywidend powstałych w latach 2005–2008. Powództwo zostało wytoczone jednak dopiero w 2013 r., a więc ponad 3 lata po dacie powstania ostatniego z roszczeń o wypłatę dywidendy. Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo m.in. z tego powodu, że przyjął 3-letni termin przedawnienia, łącząc roszczenie o wypłatę dywidendy z działalnością gospodarczą i jego okresowym charakterem. Sąd apelacyjny przy rozpatrywaniu apelacji powoda miał poważne wątpliwości i skierował pytanie do Sądu Najwyższego. Zadanie pytania prawnego podyktowane było tym, że w literaturze prezentowane są rozbieżne stanowiska, a Sąd Najwyższy nie miał dotychczas okazji wypowiedzieć się w tej materii.

W doktrynie prawa handlowego istnieje spór odnoszący się do charakteru prawnego roszczenia o wypłatę dywidendy. Zwolennicy jego okresowego charakteru zwracają uwagę, że roszczenie o wypłatę dywidendy powstaje z jednego stosunku prawnego, jakim jest stosunek korporacyjny, zawiązywany między wspólnikiem a spółką. O ile można z niego wyodrębnić ogólne prawo do zysku obejmujące wszystkie niezakończone lata obrotowe, o tyle nie można wyodrębnić prawa do udziału w zysku za konkretny rok obrotowy, w konsekwencji roszczenie o wypłatę dywidendy nie może mieć charakteru

jednorazowego¹. Przedstawiciele doktryny podkreślają zarazem, że w przypadku roszczenia o wypłatę dywidendy mamy do czynienia ze swoiście rozumianą, „warunkową” okresowością ich powstawania. Polegać ma ona na tym, że jeżeli zostaną w przyszłości spełnione stosowne warunki, to może ono powstawać w z góry określonych odstępach czasu. Jeżeli nie zostaną one spełnione w każdym roku, to wówczas mamy do czynienia z nieregularnym sposobem jego powstawania. W związku z tym zasadne jest twierdzenie, że mamy do czynienia ze specyficznym, warunkowym świadczeniem okresowym². Niniejszy pogląd opiera się również na założeniu, że dla uznania charakteru okresowego świadczenia wystarczające jest spełnienie warunku zależności rozmiaru świadczenia od upływu czasu, tak jak w przypadku chociażby jednorazowego czynszu najmu³.

Drugi z poglądów opiera się na założeniu, że roszczenie o wypłatę dywidendy ma charakter świadczenia jednorazowego⁴. Nie ma ono typowych cech świadczeń okresowych, nie powstaje bowiem w sposób regularny, a wyłącznie wówczas, gdy ziszcza się przesłanki o charakterze obiektywnym i subiektywnym (w przypadku umownej modyfikacji powstawania roszczenia wystarczy niekiedy tylko obiektywne osiągnięcie zysku). Nie jest możliwe, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy, założenie, że będzie ono powstało co roku lub przynajmniej w regularnych odstępach czasu.

¹ I. Komarnicki, *Prawo akcjonariusza do udziału w zysku*, Warszawa 2007, s. 298.

² K. Bandarzewski, *Prawo akcjonariusza*, Kraków 1996, s. 70; R. Pabis, *Prawo do udziału w zysku spółki z o.o.*, „Monitor Prawniczy” 2002, nr 3, s. 117; S. Sołtysiński, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz do art. 301–458*, t. 3, red. S. Sołtysiński, Warszawa 2008, s. 410–411.

³ I. Komarnicki, op.cit., s. 299; Uchwała (7) SN z dnia 27 stycznia 2005 r., III CZP 42/04, Legalis nr 66624.

⁴ A. Opalski, *Kapitał zakładowy. Zysk. Umorzenie*, Warszawa 2002, s. 149–150; G.J. Pacek, *Przedawnienie roszczenia o wypłatę dywidendy*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 20, s. 1119–1120; J. Strzępka, E. Zielińska, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Strzępka, Warszawa 2012, s. 426–427; M. Ożóg, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Koźmy, M. Ożóg, Warszawa 2012, s. 319–320; A. Herbet, w: *System prawa prywatnego*, t. 17A, red. S. Sołtysiński, Warszawa 2010, s. 383–384.

Nietrafne jest ponadto przyjęcie, że wysokość roszczenia o wypłatę dywidendy jest zależna od upływu czasu trwania stosunku korporacyjnego. Nie można założyć, że jeżeli w roku X dywidenda wyniosła 20 jednostek, przez następne 3 lata nie była ona wypłacana, to w roku X+4 wynosić będzie 80 jednostek. Stanowisko takie może opierać się wyłącznie na teoretycznym założeniu oderwanym od dynamicznej rzeczywistości gospodarczej.

W konsekwencji należy zaaprobować trafne stanowisko Sądu Najwyższego o jednorazowym charakterze roszczenia o wypłatę dywidendy. Brak jest uzasadnionych argumentów prawnych do zaliczenia roszczeń, których regularność powstawania oraz zależność wysokości od upływu czasu jest wątpliwa.

Na termin przedawnienia roszczeń ma również wpływ ich związek z prowadzoną działalnością gospodarczą. Z tego powodu Sąd Najwyższy odniósł się do tej kwestii w uzasadnieniu głosowanego orzeczenia. W przeciwnym razie konkluzje dotyczące terminu przedawnienia roszczenia byłyby niepełne. Podkreślenia wymaga fakt, że w doktrynie próżno szukać szerszej analizy odnoszącej się do tegoż związku. Przedstawiciele doktryny wypowiadają się w tym przedmiocie w sposób bardzo lakoniczny⁵.

Sąd Najwyższy trafnie zwrócił uwagę, że podmiotem uprawnionym z roszczenia o wypłatę dywidendy jest wspólnik. To on, a nie spółka, jest wierzycielem w istniejącym stosunku zobowiązaniowym. Należy zatem pamiętać, że to przez pryzmat podmiotu uprawnionego rozpatrywana powinna być kwestia związku danego roszczenia z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Niezrozumiałe jest zatem podnoszenie przez Sąd Najwyższy w dalszej części uzasadnienia kwestii możliwego braku statusu przedsiębiorcy przez spółki z o.o. nieprowadzące działalności gospodarczej. Pomijając możliwość osiągnięcia zysku bilansowego przez taką spółkę z o.o., wskazać należy, że związek danego roszczenia z pro-

⁵ Za związkiem roszczenia z działalnością gospodarczą: J. Frąckowiak, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. K. Kruczalak, Warszawa 2001, s. 560; przeciwko: A. Herbet, op.cit., s. 383–384; A. Opalski, w: *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*, t. 17 B, red. S. Sołtysiński, Warszawa 2010, s. 337–338.

wadzeniem działalności gospodarczej powinien być rozpatrywany z perspektywy wierzyciela (wspólnika), a nie dłużnika (spółki).

Zgodzić należy się z twierdzeniem Sądu Najwyższego, że „powszechnie przyjmuje się stanowisko o działalności gospodarczej spółki kapitałowej i jej statusie przedsiębiorcy, ale nie o działalności gospodarczej samego wspólnika przez to, że uczestniczy w spółce”. Wspólnicy zatem nie stają się przedsiębiorcami z powodu samego uczestnictwa w spółce. Z tego względu trafne jest stanowisko, że roszczenie o wypłatę dywidendy nie pozostaje w związku z działalnością gospodarczą, gdy uprawnionym wspólnikiem jest osoba fizyczna albo jednostka organizacyjna nieprowadząca jednak działalności gospodarczej.

W stanie faktycznym, będącym przedmiotem oceny, wspólnikiem spółki z o.o. była osoba fizyczna, dlatego Sąd Najwyższy trafnie przyjął, że związku z prowadzoną działalnością gospodarczą nie było, a więc roszczenie powinno przedawniać się z okresem 10-letnim. Treść uzasadnienia uchwały miała jednak charakter generalny. Sąd Najwyższy odniósł się do problemu przedawnienia roszczenia w sposób szeroki, wychodząc poza ścisły zakres pytania prawnego. Wydaje się zatem zasadne zwrócenie uwagi, że problem przedawnienia roszczenia o wypłatę dywidendy staje się bardziej złożony, w sytuacji gdy wspólnikiem jest jednostka organizacyjna prowadząca działalność gospodarczą.

W literaturze wskazuje się, że związek roszczenia wierzyciela z prowadzoną działalnością gospodarczą, o którym stanowi art. 118 k.c., może mieć charakter pośredni lub bezpośredni. Istotne jest, aby pomiędzy przedmiotem działalności a czynnościami prowadzącymi do powstania roszczenia zachodził normalny i funkcjonalny związek. Nie ogranicza się on jednak ani do stale podejmowanych w toku działalności czynności typowych, ani do czynności odnoszących się do przedmiotu działalności określonej w umowie spółki lub wpisanej do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego⁶.

Dominującym poglądem w polskiej literaturze jest szerokie rozumienie pojęcia związku z działalnością gospodarczą. W sytuacjach wątpliwych należałoby więc traktować dane roszczenie jako zwią-

⁶ Wyrok SN z dnia 24 maja 2012 r., II CSK 544/11, Legalis nr 511975.

zane z taką działalnością, nawet jeżeli miałyby ono tylko uboczne znaczenie dla głównego przedmiotu działalności⁷.

W orzecznictwie podnosi się, że dla kwalifikacji roszczenia jako związanego z działalnością gospodarczą nie jest istotny prawny charakter zdarzenia będącego jego źródłem⁸. Najczęściej będzie nim czynność prawna, ale może nim być także czyn niedozwolony, bezpodstawne wzbogacenie lub działanie bez zlecenia⁹. Dlaczego więc takim zdarzeniem prawnym nie może być umowa spółki albo uchwała jej organu? Odpowiedź o związek roszczenia o wypłatę dywidendy z działalnością gospodarczą powinno zostać poprzedzone pytaniem, czy decyzję jednostki organizacyjnej prowadzącej działalność gospodarczą o uczestnictwie w charakterze wspólnika spółki z o.o. (zawiązaniu stosunku korporacyjnego) należy traktować jako związaną z jej szeroko rozumianą działalnością gospodarczą. Wydaje się, że na takie pytanie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej.

Nadrzędnym celem każdego przedsiębiorcy jest osiągnięcie zysku. Wszelkie działania, jakie są przez jednostkę organizacyjną podejmowane, mają ten cel na uwadze. W dobie nowoczesnej gospodarki rynkowej jedną z możliwych form inwestowania, niezależną od głównego przedmiotu działalności, jest inwestycja kapitałowa w inny podmiot, jakim może być m.in. spółka z o.o. Trudno obronić tezę, że jednostki organizacyjne decydują się na takie działanie z powodów altruistycznych.

Zwrócić należy uwagę, że z perspektywy rachunku ekonomicznego drugorzędne znaczenie dla przedsiębiorcy ma źródło pochodzenia zysku. W gruncie rzeczy nie jest istotne to, czy zysk pochodzi z umowy sprzedaży towaru związanego z głównym przedmiotem prowadzonej działalności gospodarczej, czy z dywidendy wypłaconej

⁷ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz, komentarz do art. 118 k.c.*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis 2016; M. Mataczyński, M. Saczywko, w: *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–44911 k.c., komentarz do art. 118 k.c.*, t. 1, red. M. Gutowski, Legalis 2016; P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz, komentarz do art. 118 k.c.*, red. K. Osajda, Legalis 2016.

⁸ Wyrok SN z dnia 22 września 2005 r., IV CK 105/05, Legalis nr 92764.

⁹ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2003 r., I CKN 316/01, Legalis nr 64178; wyrok SN z dnia 16 lipca 2003 r., V CK 24/02, Legalis nr 61012; wyrok SN z dnia 3 października 2008 r., I CSK 155/08, Legalis nr 150537.

przez spółkę, w której taka jednostka posiada udziały. Brak jest zatem przekonujących argumentów, które uzasadniałyby w takiej sytuacji odmienne postrzeganie związku wskazanych roszczeń z prowadzoną działalnością gospodarczą.

W literaturze pojawił się pogląd zakładający, że samo uczestnictwo w spółce kapitałowej nie powoduje prowadzenia działalności gospodarczej, jak chociażby w przypadku uczestnictwa w spółce cywilnej¹⁰, jednakże roszczenia ze stosunku korporacyjnego przysługujące spółkom handlowym prowadzącym działalność gospodarczą są związane z ich działalnością gospodarczą¹¹. Argumentację tę wzmacnia pogląd o dychotomicznym podziale roszczeń na związane i niezwiązane z prowadzoną działalnością gospodarczą, a wobec wąskiej definicji konsumenta wyrażonej w art. 22¹ k.c. należy przyjąć, że w przypadku jednostek organizacyjnych wszelki związek roszczenia z prowadzoną działalnością gospodarczą skutkować powinien przyjęciem 3-letniego terminu przedawnienia¹².

Należy jeszcze przyrzeć się *ratio legis* krótszemu terminowi przedawnienia roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. Ustawodawca chciał, aby podmioty profesjonalne szybko regulowały pomiędzy sobą zobowiązania, gdyż jest to niezwykle ważne dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki rynkowej. Wykładnia celowościowa wskazuje zatem, że w wątpliwych przypadkach powinniśmy dążyć do przyjmowania jak najszerszego kręgu roszczeń, które podlegają 3-letniemu terminowi przedawnienia.

Warto zaznaczyć, że orzecznictwo wyróżnia szerszą kategorię tzw. roszczeń związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa, które nie są jednocześnie związane z działalnością gospodarczą¹³. Jednakże roszczenie o wypłatę dywidendy, wynikające z uczestnictwa w spółce z o.o., do nich się nie zalicza. Po pierwsze, jedną z cech takich roszczeń jest to, że nie są one źródłem zysku. Po drugie, definicja przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym z art. 55¹

¹⁰ Wyrok SN z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 461/04, Legalis nr 67035.

¹¹ M. Mataczyński, M. Saczywko, op.cit.

¹² B. Kordasiewicz, w: *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 2, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 583.

¹³ Uchwała (7) SN z dnia 14 maja 1998 r., III CZP 12/98, Legalis nr 42975.

k.c. nie obejmuje praw udziałowych, z których wynikają roszczenia o wypłatę dywidendy.

W konsekwencji należy stwierdzić, że przedawnienie roszczenia wspólnika spółki z o.o. o wypłatę dywidendy podlega, co do zasady, 10-letniemu terminowi przedawnienia. Jednakże gdy wspólnikiem jest jednostka organizacyjna prowadząca działalność gospodarczą, termin ten wynosi 3 lata z uwagi na związek tego roszczenia z prowadzoną przez wspólnika działalnością gospodarczą.